

איזו תגלית גילה הגאון ר' אליעזר פולק שליט"א אצל זקני הקהילות השונות? למה חזר בו מרכן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א מן הפסיק שכתב בספריו? מה לגאון רבי אברהם אהרון פראג צ"ל ולבחור בר מצווה? • לרגל יצאת הספר 'פרי אליעזר' לאור, נעתר המחבר לבקשתנו ופרש בפני סופרנו את מטרת הספר - שמירה על מסורת אבות • קשר תפילין הראה לעניינו

הקשר למסורת

יש להעדיין את הקשר העשי בצורת דליית', שנפוץ היום ב濟יבור. מיני אז, נפלת בלבי החחלה לברר את הנושא הזה לעומק, להבין את שורשי הדברים, ובעיקר – לבדוק מה היא המסורת בנושא זה. המכחה בפשט' שגורם לי לחתך את זה כפרקיקט של ממש, היה יידיד שיצא לי לא אחת להתקדין עימו על הנושא הזה, כשהוא מצדד بعد הקשר שעשו לפני אחד הימים פגשתיו ברוחב קרבע שעלה לפני שקיעת החמה, והוא, כשבת שחוק על פניו, דחק כי – "נו, ר' אליעזר, בוא עלה לביתי ותספיק עוד לפני השקיעה לקיים לראשונה בחיק' מצוות תפילה, בהנחת תפילין כשרות עם קשר דליית..." החלתי לנבור, לחפש ולמצוא את מנתג אבותינו הקדום בעניין קשר של תפילין, ולהשוו את שורשי המסורת לעין כל.

מאמציו של הרב פולק נשאו פרי, מבט קוצר בפתח הספרים שבסוף הספר יעד על המחקר המקיף החובק זרועות עולם המתאים למגוון מאות וחמשים! ספרים המתאים בספרו, מהם עולה, אם במפורש ואם במשמעות, על היהות קשר התפילין של ראש מרובה.

מי שפותח את הספר מתגלה לפני מהזה מרהייב של הסכמות של מעלה שלושים מגודלי הדור שליט"א פוסקי הדור והאדמוראים

אלו נתקבלו בהערכה עצומה בעולם התורה וההלכה, והם מפארים את שלווחן המזarah של גдолין פוסקי ההלכה בדורנו. הוא נאות לשתח את 'ירוה לצמא' במעט מזער מעבודתו המאמצת ומתגליותיו החשובות, שייצאו לאור בספרו 'פרי אליעזר' על עניין קשר של תפילין, ועל העמדת המסורת הנהוגה זה דורות על בסיס איתן.

מה בעצם גורם שתתמסרו לנושא הזה? דוקא?

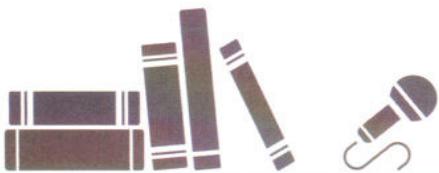
מאז ומולם, הקשר ב'תפילין של ראש' שלוי היה בצורת מרובע, מספר לנו הרב פולק, ולא כתוצאה מהקינות ודרישות, בירורים ומסקנות. כך נעשו התפילין שלiber המצויה, כך ווהג אבי מורי שליט"א, וכך הוא המנהג במשפחتنا, ומהג אבות – קודש הוא. כשם שאינו תר וממחש מקורות לכך ש'פרי עץ הדר' הוא האתרוג, ועליו יש לברך בסוכות, אלא נשען אני על מסורת אבותינו הברורה בנושא – כך גם במקרה לחבר התפילין, כמו שתכתב הרמב"ם בפירושו למשניות, שבדברים אלו נשענים אנו על המסורת, איש מפי איש.

מאב לבנו ולדורות הבאים. אולם, לפניו כמה שנים, הזדמן לידי ספר העוסק בקשר של תפילין, המוביל למסקנה כי

את הפסוק "שמע בני מוסר אביך ואל תטווש תורה אמך" לומד כל פעוט כבר בעכדיו הראשונים בגן הילדים, ולא בכדי. ערכי הנצח של חי הרוח שלנו – במסורת אבות יסודם, ב מורשת אבותינו מקופלים הינים ובירושה עוברים הם מאב לבנו וממנו הלאה לדורות הבאים. כך ממשיכה שושלת הרוח להישמר, ולשמר אותנו אמנים לחיה התורה הקדושה, כמסורת האבות היא האמצעי הבלעדי לשמר את דברי תורהינו נקיים זוכים לא רבב ולא שמח שידבק בהם.

אמן לתובנה זו, פנה הגאון רבי אליעזר שליט"א, ראיון כולל 'נדבונה ירושלים', למלאתה יסודית ומעמיקה. הוא בירר את הסוגיא לעומקה בסוגיות הגמי' הראשוניות ואחרוניות וגדיי הפסיקים, ובונסף נבר בארכוניים השונים, יצר קשר עם נציגים מקהילות מרחוקות ולא חס על כוחותיו ועל זמנו המוצמצם, כדי לחשוף את מסורת האבות הנהוגה בקהילות השונות בנוגע לצורת קשר התפילין של ראש.

הגר"א פולק, מחשובי מרביי התרבות ומורי ההוראה בירושלים עיה'יק, ידוע בעולם ההלכה בשל ספריו הנפלאים 'פרי אליעזר' ו'משנה ערוכה' ועוד ספרים רבים, ספרי הלכה למעשה העוסקים בנושאים שבו מומיום בעמינות ובבהירות נפלאה. ספרים

ובתוכם שלשה בתים דינים מפורסמים שיוצאים מגדלים ומחזקים את הקשר המרובע, ההסכם הנלהבות חוץות עדות ומזרים.

מה היא מטרת החיבור?

כדי להבין את מטרת החיבור, علينا להקדים ולתאר כמה מילים את המבנה שרשרא זה. בספר הפסיקים הקדומים ואב בשולחן ערוך מופיע, כי בקשר התפילין של ראש צורת דליית, כדי להשלים את שם שדי' שבתפילין (שיין) בבית של ראש, דליית בקשר של ראש, וויאד בקשר של יד). ואין זה מנהג כלל, אלא נפסק ברובם שצורת הקשר היא הלכה למשה מסיני, והמשנה את צורת הקשר, לא יצא ידי חובת תפילין! דברים אלו יוצרים מנהג לא מבוטלת בקרב ציבור וראי ה' אשר מנהג בית אביהם היה קשור מרובע, היוות שהקשר אותו נהגים רבים – הוא צורת דליית, לעומת זאת גורה את הנהנה, לעומת הדליית הוא יותר מהודר. כך יצא, כי קשר הדליית הוא היותר מהודר.

ספר לי אח – הרה"ג ר' אברהם שליט"א, כי בעת שהגיע אל אחד מגודלי הדור כדי להניח תפילין לבנו בר המצווה, התענין אצלו על אודות קשר התפילין. אותן גודל שח באזני, כיאמין בהונגריה – מקום מוצאו, המנהג היה בקשר מרובע, אך היה שהתפילין שלו הוזמנו מפולין, ושם היה המנהג שונה – הגיעו אליו אף אחד התפילין שהקשר של דליית מפאר את אחריו התפילין של ראש, ואני אז ועוד עתה קשר בצורת דליית מתנוסס על תפיליו. כך גם כשוחחתי עם ר' יעקב מרכן אדמוני מפינסק קרלין שליט"א, סיפר הוא לי כי בבר המצווה היה לו קשר די בתפילין, ומשהבחן כי אבי קשר מרובע, שאל את אבי הגadol לשפר הדבר, ונענה כיאמין מנהג אבותיו הוא הקשר המרובע. לאור זאת שינה את הקשר בתפיליו למרובע.

סיפורים מעין אלו שמעתי מעוד רבים מגודלי התורה ועמך ישראל שניו לאחרונה בדור שcharני השואה את הקשר לקשר דליית.

מה עומד מאחוריו העבודות הללו? מה הוא הגורם שדווקא בנושא זה איבדה מסורת האבות מtopicה? איך קרה הדבר שמנาง מדורי דורות נכח כל אחר יד? התשובה היא, כי בסיס הנהגה זו עומדת הנהנה, כי קשר הדליית הוא מהודר יותר, ועל כל פנים המשנה הקשר מרובע linkage וدائית

הר"א אליעזר פולק שליט"א בראין

לפלא היה לי הדבר. וכי יתכן כי מסורת קודש העוברת מדור דור - על כרעי תרגולות נשענת?! האם אפשר להניח בנסיבות שכזאת כי אבותינו בדורות עברו קיימו את מצוות התפילין בצורה הפחות מהודרת?! והלווא כל אורח חיינו, והתורה שהיא נור לרגלינו - במסורת יסודם, ובתורשה עוברים מדור

אינו גורע. מחמת סיבה זו, ניתן לעצם סופרים וייצרני תפילין במרוצת השנים את קשר הדליית, וכך קשוו את התפילין שיצאו מתחת ידם. הדבר גרם שרבבים, ביודען או שלא ביודען, החליפו את קשר התפילין שלהם לדליית, מפני שהניחו בטעות כי מנהג אבותיהם הינו טעות שהשתרבה.

נראה נהרא ופשטיה

סקירה מהירה של סוגי 'קשר התפילין' הנהוגים ביום בקהילות השונות, מගלה שלושה סוגים קשורים עיקריים הנהוגים:

קשר המרובע

הנהוג ביום בקרוב רוב חצרות החסידים, היקיים, ובני תימן ועוד. (וכך הנהוג עד השוואת קהילות הונגריה (גם האשכנזים וגם החסידים), גליציה, רוסיה, רומניה, תימן, מרוקו, סוריה ועוד. פירוט נרחב של מנהגי עשרות קהילות תוכל לראות בספר)

קשר צאנז

הנהוג בקרוב בני ליטא, עדות המזורה, חצרות החסידים יוצאי פולין, וחב"ד.

קשר הדליית

קשר מרובע גדול, אשר חור באמצעותו. (המקור לקשר זה הוא הגה"ק רבנן אדרל זצוק"ל, רבו של מרכן החת"ם סופר, שנagara אף הוא עצמו בקשר זה, על אף שלא הנהגן תלמידיו בהונגריה. יש אומרים כי זהו הקשר המוזכר כבר במחר"ם לונזאנו – תלמידיו של רבנו חיים ויטאל. קשר זה הנהוג האצל אדרמור"ז צאנז, ונפתחת היום גם בקרוב חלק מחסידי צאנז).

הלהקה למשנה...

הגר"א פולק ממחיש את דבריו באמצעות רצעות תפילין שלמהו אותו לאורך מחקרו המקיף

עד כמה לדעתכם ישנה חיבור זהה את התפיסה בנוגע לקשר התפילין?

ראשית חשוב לי להציג, המטרת העיקרית בספר היא - פירוש את היריעה בפני מי מסורת אבותיו היא הקשר המרובע, אבל יסביר בטעות כי הירושה שקיבל מהדורות הקודמים פגומה, חיליל, ובל ישנה וייטוש תורה אביו, כפי שפנות הדבר בוגר לבבב' כל תחום ומקצוע אחר בתורה, בהלכה ובמנג'ג. וכגון יוצאי קהילות הונגריה, גליציה, רוסיה, רומניה, תימן, מרוקו, סוריה ועוד שעד השואה כל הניל' נהגו בקשר המרובע (פירוט נרחב של מנהגי עשרות קהילות תוכלו לראותו בספר).

זכיתי, ברוך ה' לחזות בתחילת התגשומות מטוטטי בספר, כאשר שורה של בניים חזו למן מגילותם בעקבות תוכן הספר שהוצע לפניים. לדוגמה אצינו אחד מימי רבים: פניתי אל הגאון רבי צבי שריבר שליט'א, רב חסידי באיאן ומגדולי בעלי ההוראה בירושלים, וביקשתי אם יוכל לברר אצל כי'ק מרן אדמור' מבאיאן שליט'א על מנהג רוביה'ק בעניין קשר התפילין. הוא ענה לבקשת, וחזר שכפוי תשובה חדה וברורה, כי מנהג אבותיו של האדמור', ומהנ'ג ששולת רוזין כולה, היה הקשר המרובע. בתוך הדברים, הצגתי בפני הרב שריבר את גילגולות הספר, שתוכנן גרים לו טلطלה עזה. "במושפעתנו נהוג קשר הדלי'ת", שיח לי הרב שריבר, "אמנם כששאלתי פעם את אבי מורי צ'ץ'ל על אוזות מנהג משפחתו הקדום, סייר לי כי לא כך היה המנהג מדוריך דורות, ופעם היה המנהג בקשר מרובע, אולם - עשו'י התיים כולם עושים קשר דלי'ת, וכך נשתנה המנהגי הסביר אבי". והנה, בתוכן הספר שהציגתי בפניו, גילתה הרב שריבר כי לא זו בלבד שמנהג הקדום של אבותיו היה בקשר מרובע, אלא שזקוקנו - הגאון החסיד רב' שלמה שריבר זצק'ל ראב"ד ביה' אג'וי', היה מגדולי הלוחמים בעד הקשר המרובע, והיעיד, כי בקרואך שבגלציה לא ראה כי אם קשר

בנוספ' מובאת שם בבב' אזהרה, שיש לכפול את הקשר בצורה כזאת, שלא תאצ' באחרויי הקשר כורת שתי וערב (צלב), חיליל. והנה, כשניטול לדיינו רצעות תפילין ונבע קשר הלכה למשנה - נגלה כי אך ורק בקשר מרובע שיקח חשש זה של כורת שתי וערב מאחור. הרב פולק קשור נגד עינינו את הרצעות שבידי, ומראה לנו כי אמן בקשר המרובע כשאינו כפול, יוצאת הצורה המתועבת הניל'. לאחר מכן כופל הרב פולק את הקשר (וכפי שכטבו הראשונים), ואנו כורת השתי והערב נעלמה. כהרף עין, מפרק הרב פולק גם את הקשר הזה, ומודגים לנו את הקשיים האחרים, כשהם כל לא נראח זכר לחשש הניל'. דברים אלו מוכחים, כי הקשר שהיה לפני אוטם הראשונים היה בהכרח הקשר המרובע, מסכם הרב פולק, ובכך מגלה לנו טפח מעבודתו היסודית והמעמיקה, שלא כלל רק את המופיע במפורש בכתביהם אלא אף את המשתמע מהם.

לדור. הלווא פסגת שאייפותינו היא להידמות לאבותינו ולדורות הקדומים, שאם כמלכים הם - אנו כבני אדם, ואם כבני אדם הם - חמורים הננו. אם כן, כיצד נעה על דעתנו כי מנהגם של דורות שלמים בטיעות יסודו? לפיכך החלטתי לרדת לעומקם של דברים, לחקר, לבדוק ולבירר ככל יכולתי מוגעת: מהם שורשי אותה מסורת בדבר הקשר המרובע, על מה היא מתבססת, וכייז' נכלכל לפיה את דברי הפסקים בדבר הדלי'ת שבקשר.

כיצד נעשה המחקר שלכם בנושא?

על אף שהספר נערך בתקופה קצרה יחסית [כשנה אחת בלבד, מ. ו], הושקעו בו ממצים רבים. ראשית לובנו לעומק סוגיות הגמי והראשונים בעניין דיני קשר של תפילין, ועל מל רב הושקע בביורו דבריהם. לאחר מכן, ערכנו חיפוש רוחבי בכל הספרים העוסקים בענייני תפילין, נבירה בספרות עתיקות ובמאגרים התורניים, וחקירה של שרונות כתבי יד עתיקים מארצינו שוניים כדי לבסס את שיטות הראשונים בנושא. בנוספ', הושקעו ממצים רבים בביבר מוסורת הקהילות השונות, זאת על ידי מחקר מקיף באמצעות משלוח מאות מכתבים לבקאים בנושא, ותשאל זקני העדות והקהילות ורבניהן על זיכרונותיהם ממנהג אבותיהם.

בהמשך הייתה גם עבודה מעשית. הנה למשל... - כאן שולח הרב פולק מכיסו רצעת תפילין, שמאז תחילת עבודתו על הספר מון הסטם שוכנת שם דרך קבוע, ומפרק בזירות את הקשר שבה. הוא מתחילה להציג בפנינו כשחוא קורא מתוך ספר הבית יוסוף (בסוף סי' ל'יב) את הדרך לעשיית הקשר כפי שהוא מביא בשם הגאים והראשונים - והרי לפניו יוצאה קשר המרובע, מסכם הרב פולק. ובכך מגלה לנו טפח מעבודתו היסודית והמעמיקה, בספר מופיעות סדרת תМОנות מריהיבות עין להדרכה - המבוארות צעד אחרי צעד - את תהליך עשיית הקשר ע"פ הראשונים.

מהלכה למשנה

המחשה לפועלו של הרב פולק, שבאה לידי ביטוי בספר, הגיעה ממקור בלתי צפוי.

כלם המערכת הר"ר אליהו סgal, שהטה אוזנו לדבריו הקולחים של הרב פולק, נסחף בלהט השיח התורני והפרק שותף פעיל בדין ההלכתית שהחפתה. הוא העיר לפצע, כי לאחר מחשבה, הרוי בעצם המנהג המקורי של משפחתו, שהיא יוצאת גליציה, הוא הקשר המרובע. כיוון שבמהלך הראיון הוא נחשף לפסקו של מורה ההלכה המוסמך עליו, הסומך את ידיו על הקשר המרובע, ואף הוסיף הסכמה חמה בספר, והוציא הכלם את תפיליו מן התקיק, והגין לרבי פולק כדי שינוי בהן את הקשר לקשר מרובע, כמו מגילותו מימים ימיימה.

הרבי פולק לא מיהר להיעתר לבקשה, ורק לאחר בירורים שהעלו כי אכן מנהג אבותיו היה בקשר מרובע - נעונה לבקשה, והשיב לב בנום על אבותם...

כמו ששמעתי מאיש נאמן על אודות בנו של הסופר-סת"ם הידוע, הגה"ץ ר' יהודה אשר רוט, מנאמני ביתו של האדמ"ר הרה"ק רב דוד צבי שלמה מלעלוב זצוק"ל: ביום שלאחר בר המזווה שלו, שב הנער מתפלת שחרית בבית הכנסת כשהקשר המרובע שבתפילין של ראש שלו נעלם, ותחתיו מעטר אותו קשר ד' מפואר. כמונע לתמיית האב, השיב הבן כי לאן דהו בבית הכנסת החליף לו את הקשר. לחרת התלווה הרב רוט לבנו לתפילה שחרית, כדי להיווכח מי הוא זה ששינה את הקשר, והתרברר כי היה זה לא אחר מאשר הגאון רבי אברהם אהרון פראג זצ"ל. לשאלת האב, הצדקה הרבה פראג במיחס לו, והסביר כי עשה זאת לתועלתו, היota שהתפילין שבחנו הקשר המרובע, שלא ניכרת בו צורת הדילית - פסולות הוא, ועל כן טובעה עשה לנער הצער.

"אתה תזכיר את דברי הבב", ואני עשה את מה שאתה קורא ונראה איזה קשר יצא" אמר הגראי רוט להגרא"א פראג, וראה זה פלא יצא קשר המרובע. נמננו וגמרו כי הקשר המרובע מתיישב עם כל דברי הפסוקים הקדמוניים, ובodash יסודו, ואן לאדם לשנות ממנהג אבותינו. למוטר לציין כי שב לא שינה הרב פראג את קשר התפילין של חתני בר מצווה בתפילה שחרית.

על כל פנים, רואים אנו כי המודעות הייתה קיימת, אולם לא הייתה נחלת הכלל. היה צורך לאסוף את כל החומר הרלוונטי תחת קורת גג אחת, או ליתר דיוק בתחום כריכת ספר אחד, ולהודיע בשער בתביבים את המסקנה העולה - להחזיק במסורת אבותינו ולא לזנוח חילתה.

נחוות לשאלת היכן ניכרת אותן הדיליות בקשר המרובע?

בשאלה זו כבר דנו בזה הראשונים, והתשובה במהרייל ובמשנה ברורה (ס"י כ"ז ס"ק ל"ז) בשם גדולי הפסוקים שהדילית היא ברכזות היוצאות מהקשר בוצרת דילית. הסבר נוסף מבואר בזוהר הקדוש ועוד הרבה ספרים שבקשר עצמו יש דיליתTCPOLAH, שלשה ריבועים ימייניס הם דילית אחד, והשלשה ריבועים השמאליים הם דילית שנייה. הרי גם שוגם הקשר המרובע נקרא דילית. והרי גם הגאנונים והראשונים למרות שנקטו בפתרונות קשר המרובע אף על פי כן הם קרואו לו קשר דילית הריאשן שום הוכחה מהלשונו דילית'יג' נגד הקשר המרובע!.

כמובן, יש היבטים חדשים בספר, וניתוח מכיון על דברי קדמוניינו בנוגע לעמדתם בנושא. אולם הספר אכן מציג דרך חדשנית, הנפק הוא, חיבור זה נוצר מתוך חתירה להידבק בקדומים - הישן והמשמעות.

תמצית התוצאה שיש בחיבורו של הגראי פולק משתקפת היטב בהסכנות הרבות שבפתח הספר, וכפי שכתבו הרבניים שליט"א יומשמאי קא זכו ליה לברר את ההלכה לאימתה של תורה, ואת המסורת המקובלת מדור דור, ראשונים כמלאים גאנוי תורה וצדיקי הדורות וחסידי קדמאי, למען דעת שמנาง ישראל מדור ודור מקורי תורה, בתורת ובותינו הגאנונים והראשונים ז"ל".

במקורות קדומים מהפוסקים הראשונים, וכן חזר בו מעמדתו הראשונית. עד הגדייל הוא לעשות, והעמיד בבית הכנסת שבראשו, ביום י"ז בתמוז האחרון, שלוש עמדות אותו איישו מומחים בקשורת תפילה, וכך לא כל מי שינה מסורת אבותינו כתוצאה מפסקיו שפירושו בספרים - שישיב את המצב

לקדומו, וישוב למסורת אבותינו. מדבריו הרהוטים של הרב פולק, ומהלhet שאוחזו בו בדברו, ניכר כי תמצית נושא השוקעה בחיבורו זה, וכי מטרה גדולה שהציב לעצמו הוגשה כאן – לבסס את מסורת האבות, ולעגנה עם דברי הפסוקים, וכדברי הגאון רבי ישראל מרמורש שליט"א רב חניכי הישיבות בב"ב בהסכמה לספר: "ווכל מבקש האמת המעין בספר זה, יראה כמה גדולים דברי חכמים, שאמרו שלא ישנה אדם ממנהג אבותינו שיסודו בהררי קודש... והוועל ממש שנים ארוכות.

לשאוב מן הספר הבא:

הגאון רבי יצחק רצabi שליט"א, גدول רבני תימן, בעל מחבר סדרת הספרים הנודעת "שולchan הערוך המקוצר", כותב שם בהללות תפילין, וכן גם בשווי"ת עולת יצחק' שchipר: "נכון שאבותינו [בתימן] נהגו בקשר המרובע, אבל בכל זאת, כיון שיש האומריםanza לא מש דליית", ויש אף שטענו שלא יוצאים בזה ידי חובה, כיון שאינה דליית אלא מ"ס סתומה, لكن אמרנו שעדיין לעשות דליית ממש". כך גם הורה הגראי רצabi לתלמידיו במשך שנים ארוכות.

אתם יודעים על מקורים בהם בעקבות הספר שינוי קהילות או חוגים את הקשר בתפילין שלהם?

את המענה הטוב ביותר ביותר לשאלתך, תוכל לשאוב מן הספר הבא:

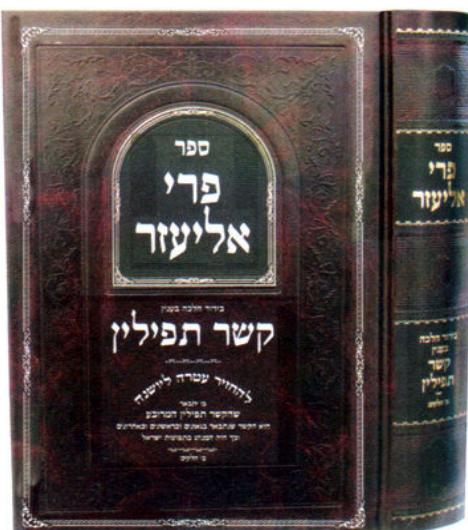
הגאון רבי יצחק רצabi שליט"א, גدول רבני תימן, בעל מחבר סדרת הספרים הנודעת "שולchan הערוך המקוצר", כותב שם בהללות תפילין, וכן גם בשווי"ת עולת יצחק' שchipר: "נכון שאבותינו [בתימן] נהגו בקשר המרובע, אבל בכל זאת, כיון שיש האומריםanza לא מש דליית", ויש אף שטענו שלא יוצאים בזה ידי חובה, כיון שאינה דליית אלא מ"ס סתומה, لكن אמרנו שעדיין לעשות דליית ממש". כך גם הורה הגראי רצabi לתלמידיו במשך שנים ארוכות.

אולם, מיini אז שגילוות חיבורו הגיעו, לעומת זאת, השטנה דעתו מון הקצה אל הקצה, כפי שמספר הוא עצמו בהשכמה הנלהבת שכתב בספר: "שםך לייבי ויגל בגדי לראות ספר אמרי שפר, נקוב בשם פרוי אליעזר..." זו בשווי"ת עולת יצחק' ובישי"ע המקוצר', והעליתני שיותר טוב לעשות דליית ממש, ברם השטאה הדרי בי, ואין לנו אלא ללבת בדרך הסלולה מרובינו הגאנונים, ראנונים ואחרונים, צאי לך בעקביו הצען, ואני נונטי ראנינו תחת כפות רגליים, וחזרתי לנחוג כמו שנגאו כל דורינו, ועוד ארחיב בליין ובס"ד במקום אחר".

הרבר רצabi שליט"א לא נח ולא שקט, ובשייערו השבעי בביבה"ד' פעולות הצדיק' בני ברק, שבנישאותו, הודיע בשער בת ריבים, כי כתוצאה מן המתברר בספריו, חזיר הוא בו מון הדברים שכתב בספריו להעדין את קשר הד', וקרה למי ששינה מדרכי אבותינו שנגנו קשר מרובע, מכוח מה שכתב בספריו - שיחזור למנג אבותינו. הוא הוסיף להעיד על עצמו: "...ולכן ביום שישי זהה שנייתית את התפילין שלי, ועשיתי את הקשר מרובע... כיון שאבותינו בכל הדורות עשו כך..."

באוטו מעמד גם ספר בקצרה את המנייעים לשינוי של במנג האבות: "רך שתදעו - לא אני הוא הראשון, כבר בא מاري, כשבוד היה בתימן, שינה ועשה את הקשר כמו דליית, אבל הוא אמר לי בפפורש שלא כך נהגו אבותינו... זה בעצם מה שקרה לכל אלו שהתעסקו בנושא זהה. הדבר פשוט יותר משכנע, כי רואיםanza דליית ממש, ואילו את המרובע צריך לתרץ בדוחק".

כאמור, משבא לידי של הגראי רצabi שליט"א ספרו של הרב פולק, הוא גילה מקורות קדומים ומוסכמים כי המסורת בדבר הקשר המרובע יסודה בהררי קודש, וכי תשובות ערכות לכל השאלות מופיעות כבר

ספר פרוי אליעזר - קשר תפילין

בזה לכל הולכים בדרכיו ומנהגי אבותיהם, שלבים מפרק שמא זה בגין מנהג עוקר הלכה – והוכיח במשור שרדרבה, זו הדרך אילכו בה וזכות הרבים תלוי בו, שגים אוטם אלף ישראל שישנו מנהג, שיחיו שווים פרק זה, ולבחו המעשה אשר יעשה, ובזה תפארתם".

אצין שלאחרונה ציין בפני בסיפור רבי כי' מרכן אדמ"ר מרachaמאסרויקא שליט"א "דע לך שהספר פועל את פועלתו", וההוכחה לכך שחללה התעוררות רבתי בעניין רבים פונים אליו בשאלת אם לשנות הקשר".

למעשה, בא ספר זה לשפוך אור על תקופה של מאות שנים לאחרו?

למען האמת, בספרים כמעט ואינני מחפש מאומה מדילי. הספר ברובו מציג מובאות מקורות קדומים, המתיחסים לנושא בימישרין או בעקביפין. במהלך השנים יצאו איילו קונטרסים בנושא, שנכתבו מתוך מטרה דומה לשלי. מලוקטים בהם דברי הפסוקים המצדדים בקשר המרובע, והבאתי מהם גם בספר. כמו כן, מודעות כלשהי לשיטות ולטענות המובאות בספר, הייתה גם במהלך השניים,